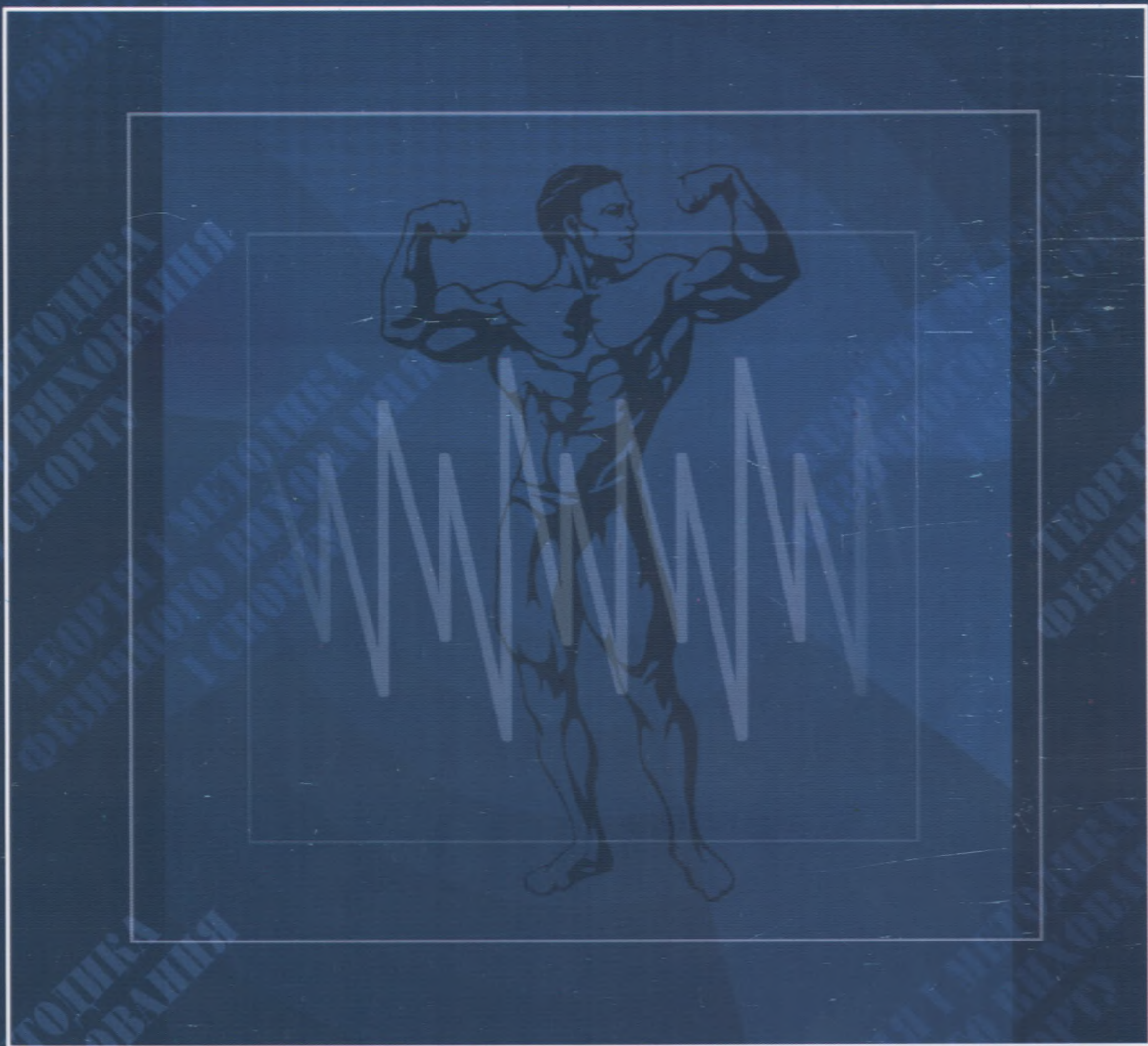

ISSN 1992-7908

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І СПОРТУ

Науково-теоретичний журнал

1.2011

ФІЗКУЛЬТУРНО-СПОРТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА “СПАРТАК” У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ

Юрій Тимошенко

Резюме. Рассмотрена деятельность спортивного общества “Спартак” в первые послевоенные годы. Проводится анализ организационной работы по восстановлению инфраструктуры общества и его количественного состава, проведению соревнований разных уровней, обеспечению инвентарем.

Summary. Activity of sports society “Spartak” during the first years after the Great Patriotic War is described. Work on restoration of the infrastructure of the society and its quantity, organization of competitions and sports events, supply of sports kits are analyzed.

Постановка проблеми. Україна виходила з Другої світової війни дуже важко: величезні людські та матеріальні втрати, спричинені нацистською окупацією, громадянська війна в Західній Україні, мобілізація майже всього чоловічого населення на фронт, черговий голод — усе це суттєво позначилося на темпах відбудови народного господарства і переходу до мирного життя.

Одним із ефективних засобів повернення людей до цивільного життя за таких умов радянська влада вважала спорт. Саме тому партійні органи приділяють значну увагу відновленню роботи добровільних спортивних товариств (ДСТ), одним із найпотужніших серед яких із довоєнних часів залишився “Спартак”. За дуже короткий час після офіційного створення у 1935 р. (хоча перші колективи з такою назвою виникають ще у 1920-ті роки) “Спартак” перетворився на одну із наймасовіших спортивних організацій у Радянському Союзі (частиною якого тоді була й Україна).

Мета дослідження — не лише з’ясування умов, за яких спортивне товариство “Спартак” відновлює роботу в перші повоєнні роки, а й висвітлення практичної роботи у цьому напрямі. Дослідження ґрунтується на архівних матеріалах, які до сьогодні залишалися недоступними для науковців і в цій роботі вперше вводяться у науковий обіг.

Предмет дослідження — спортивна діяльність товариства “Спартак” у перші роки після звільнення України від нацистської окупації.

Зв’язок дослідження з науковими темами, планами. Роботу виконано в межах планової теми НДР № 1.2.7.5п кафедри соціально-гуманітарних дисциплін “Сучасна соціально-філософська парадигма фізичного виховання і спорту” (державний реєстраційний номер 0108U000908).

Результати дослідження та їх обговорення. Як свідчать архівні матеріали, вже у перші місяці 1944 р. розпочинається робота із відновлення фізкультурних колективів у звільнених районах

України. Однак цей процес проходить повільно через брак кваліфікованих кадрів. Так, на квітень 1944 р. на звільнених територіях УРСР перебувало лише близько 250 працівників, які мали спеціальну фізкультурну освіту [1]. Та, не зважаючи на це, відновлюють роботу спортивні товариства, вдалося провести навіть змагання літнього спортивного сезону з деяких видів спорту (плавання, гімнастики, французької боротьби), масові профспілково-комсомольські кроси, в яких узяли участь 528 361 особа [1]. Власне, це були перші повоєнні масові фізкультурні заходи, що мали засвідчити повернення життя до мирного русла. Саме на такому, швидше політичному, ніж спортивному їх моменті й акцентуємо увагу. Люди у прямому розумінні були голі, босі, напівголодні, тому говорити про якісь спортивні результати за таких умов не випадає. Та це підкреслюють і самі організатори: аналізуючи ситуацію в Харківській області, представник ДСТ “Трудові резерви” зауважив, що “...люди у нас напівроздягнені ... не мають взуття ... Ми вивели на крос 98 %, тобто пішла одна група із взуттям, потім її взуття віддали іншим і ті пішли...” [2]. Зрозуміло, що за таких умов організувати людей для занять фізичною культурою було дуже важко. Не всім це вдавалося зробити ефективно. Найкраще в цій роботі проявили себе спартаківці.

На кінець літа 1944 р. відновили роботу Київська міська та 19 обласних рад ДСТ “Спартак”, в яких налічувалося 226 фізкультурних колективів. У них займалися 5625 осіб [3]. Як і загалом по країні, для спартаківців літній сезон розпочався проведенням масових кросів, у яких брали участь 3927 фізкультурників, із яких 3028 виконали норми ГПО з літніх видів спорту [4].

Упродовж весни — літа вдалося поновити роботу 89 спортивних секцій, у яких займалися близько 5 тис. людей. Серед них працювали: 21 секція з легкої атлетики, 15 — з футболу (в яких організовано 21 команду), 11 — з гімнастики та волейболу

(71 волейбольна команда), 6 баскетбольних секцій, на базі яких утворено 9 команд, 5 секцій — з ш/шахів, 4 — з плавання і 2 — з веслування та інші. Наймасовішими були секції спортивних ігор, гімнастики та легкої атлетики [4].

За літній спортивний сезон 1944 р. організації ДСТ "Спартак" провели самі та взяли участь у 94 спортивних заходах із залученням 6871 учасника. Із них у заходах, організованих товариством, узяли участь 2562 особи, а в тих, що проводилися під егідою комітетів із фізичної культури та спорту (надалі — комітети) — 4226 осіб [4]. Звертаємо увагу на цю цифру — фактично щотижня на території України проходили ті чи інші фізкультурні заходи! Війна все ще триває. Якщо ми вказані дані накладемо на календар спортивних заходів нашого сьогодення то, на жаль, картина буде не найкраща. Це, до речі, одна з причин сучасних демографічних проблем — поширення серед молоді алкоголізму, наркоманії тощо. Приклад Радянського Союзу показує, що за чіткої державної політики, спираючись винятково на ініціативу небайдужих людей, навіть за найнесприятливіших умов є можливість залучати людей до рухової активності.

Команди чотирьох обласних рад "Спартак" — Київської, Полтавської, Дніпропетровської та Житомирської — взяли участь у змаганнях із футболу на першість ДСТ "Спартак" і в розіграші кубка УРСР. Київська спартаківська команда виборола друге місце у першості м. Києва з футболу. Окрім цього, 62 спартаківці змагалися в першості УРСР з легкої атлетики, рукопашного бою, гімнастики та важкої атлетики. В особистій першості СРСР з легкої та важкої атлетики боролися три представники Української ради "Спартак" [5].

Не забуваймо, що йде війна. Це накладає свій відбиток на зміст фізкультурної роботи в УРСР, як комітетами фізичної культури, так і ДСТ. Якщо її охарактеризувати в загальних рисах, то основним змістом була військово-фізична підготовка резервів для Червоної Армії в рамках Всевобуча за напрямками: підготовка командного складу, підготовка помічників командирів підрозділів, організація спортивно-масової роботи в підрозділах Всевобуча. Звичайно, не тільки не виключалися, а навіть заохочувалися проведення масових фізкультурних заходів (кросів, піших переходів, лижних забігів), а також масова підготовка населення за нормативами військово-фізичної підготовки; робота з одужуючими бійцями у госпіталях. Поряд із такими масовими заходами проводилися показові виступи майстрів спорту в госпіталях і на підприємствах, зустрічі зі спортсменами, серед яких значний відсоток становили саме спартаківці.

З іншого боку, зважаючи на брак кваліфікованих кадрів, обласні ради "Спартак" впродовж літа власними силами підготували 132 громадських інструктори з різних видів спорту. Центральною радою на півторамісячних курсах було підготовлено 46 інструкторів. У цілому на вересень 1944 р. в українських організаціях товариства працювали 2 Заслужених майстри спорту (ЗМС): Хотинський (штангіст) і Дмитрієв (гімнаст); 26 майстрів спорту (МС), спортсменів, які мали I спортивний розряд — 42, II — 41, III — 8 осіб [5].

Зважаючи на ситуацію в інших спортивних товариствах, можемо стверджувати, що спартаківці одними з перших відновили свою структурну організованість і налагодили ефективну фізкультурну роботу, максимально залучивши до цього старі та готуючи нові кадри. Більше того, взимку 1944—1945 рр. ЦК КП(б)У зобов'язує ряд обкомів партії (Харківський, Київський, Сталінський, Ворошиловградський, Одеський, Дніпропетровський) відрядити спеціалістів із фізичної культури в західні регіони України для організації та проведення лижних змагань сільської молоді. Окрім комітетів, до цієї роботи вирішили долучитися і спартаківці. Ними з фахівців було створено оперативну групу, члени якої виїздили в західні області України для надання практичної допомоги у налагодженні роботи обласних комітетів і ДСТ [6].

Переможний 1945 р. характеризується піднесенням фізкультурної роботи в УРСР: відновили роботу 36 добровільних спортивних товариств, було проведено загальноукраїнську Спартакіаду, яка пройшла у кілька етапів: змагання в низових фізкультурних колективах, на районному та обласному рівнях, фінальні змагання у Києві. Якщо проаналізуємо склад учасників фінальних змагань, то передовсім звертає на себе увагу той факт, що 50 % учасників мають спортивний стаж до одного року. Тобто долучилися вони до спортивного руху у воєнні роки! Понад 60 % учасників були у віці до 25 років, відтак зрозуміло, що серед них майже відсутні майстри спорту, а тому й результати, показані під час змагань (за деяким винятком), були низькими [7]. Проте морально-політичне значення цих спортивних заходів — багаторівневих, із тривалим відбором, що відбувалися на фоні переможних акордів Другої світової — все це мало засвідчити незламність духу радянських людей (що не ставилося ні тоді, ні сьогодні під сумнів), а також унаочнити перехід до мирного життя.

У цьому році на українських теренах культивувалися вже 25 видів спорту. Найбільше людей займалися легкою атлетикою — 25,2 %, у лижних секціях — 14 %, волейболом — 9,3 %, гімнасти-

кою — 7,1 %, плаванням — 4 % тощо [8]. Відносно слабо були поширені футбол, боротьба, бокс. Найперша причина цього — брак інвентарю, відсутність фахових керівників. На цьому фоні найкраще виділяється “Спартак”. Протягом 1945 р., незважаючи на проблеми з інвентарем і продовольчими лімітами, йому вдалося провести 4 республіканські змагання на першість товариства з боротьби, футболу, легкої і важкої атлетики — саме із тих видів спорту, що загалом по УРСР культивувалися слабо.

Починаючи із 1945 р., архівні матеріали свідчать про певне протистояння (якщо так можна говорити про ситуацію в тоталітарній країні) між партійними органами та спортивними організаціями щодо шляхів культивування фізичної культури. Спортивні товариства (зважаючи на агональний характер спортивного руху) починають звертати увагу на підготовку майстрів, які б своїми перемогами підносили авторитет товариства (хоча від масовості вони все ж не відмовляються). За це їх постійно критикує партійне керівництво. Так, “Спартак” закидатимуть “...малу чисельність спортивних секцій, у яких займаються в середньому по 20 осіб, робота в них проводиться з вузьким контингентом спортсменів, на шкоду масовості ... існування великої кількості центральних секцій, що приводить (на думку партійного керівництва — Ю.Т.) до відриву майстрів спорту від масових колективів фізкультури” [9]. Зрозуміло, виховати майстра у групі з 50 чоловік дуже важко, проте владу країни в цей час проблема майстерності ще не цікавить. Хоча в усіх постановках про це звичайно ж не говориться. Однак реальний стан справ свідчить про зовсім інші пріоритети.

Натомість пріоритети “Спартака” залишалися незмінними — бути кращими в усьому. В цьому плані суттєві зрушення відбулися вже в 1946 р., коли товариство майже досягає довоєнних (!) показників. У цей час рада товариства спрямовує діяльність організації на: зміцнення всіх ланок ДСТ і найперше, основної складової — низових колективів, що найбільше потерпали від браку фахівців, ресурсів, інвентарю; укомплектування, розстановку та виховання керівних фізкультурних кадрів; відновлення і ремонт спортивних споруд і баз товариства, спорудження найпростіших спортивних майданчиків силами громадськості.

Станом на 31.12.1946 р. Українська рада промислової кооперації (Укоопромрада) об'єднувала 25 обласних промислових рад (облпромрад) і 1 міськпромраду в м. Києві, що склалися зі 110 промислових рад, у яких було 2664 артлі — 147 082 працівники. Крім цього, в Укоопромраду входили 10 навчальних закладів (технікумів, професійно-технічних шкіл). До спартаківської

структури належав також і Укрліспромсоюз, що об'єднував 26 обласних міжрайонних промислових рад (промрад), у яких було 483 артлі з 12 737 робітниками [10]. Загалом структуру ДСТ “Спартак” у 1946 р. становили: 15 міських рад товариства, 38 районних і міжрайонних, 20 галузевих рад, які налічували 923 низові фізкультурні колективи.

Поряд із відновленням роботи довоєнних рад у цьому році було створено нові: *обласні ради* товариства — у Закарпатській і Тернопільській областях; *міські ради* у Запоріжжі, Сумах, Слов'янську та Краматорську; *міжрайонні ради* у Коростені, Новоград-Волинському, Білій Церкві, Мукачевому. Тобто спостерігаємо чітку тенденцію не лише поновити довоєнну структуру, а й значно розширити її, залучивши до товариства “Спартак” нових членів. Тому й закиди в якійсь елітарності, відірваності від мас спартаківців можемо відкинути.

Навчальні заклади системи української кооперації були представлені в усіх регіонах УРСР: професійно-технічні школи у містах Одеса, Харків, Київ, Львів, Хуст, Ново-Георгієвськ (Кіровоградська обл.); с. Дегтяри (Чернігівська обл.), с. Решетилівка (Полтавська обл.) і два технікуми у Харкові та Кролевіці (Сумська обл.). Загалом у них навчалися 1300 учнів. Крім них існували 3 профтехшколи системи Укрліспромсоюзу в містах Житомир, Яворів (Львівська обл.) і Летичів (тоді це була Кам'янець-Подільська обл.), де навчалися близько 500 учнів. На базі цих навчальних закладів існували спартаківські спортивні секції, в яких дітям прищеплювали любов до спорту.

Загалом на кінець 1946 р. організації товариства “Спартак” проводили фізкультурно-спортивну роботу в 113 районах Української РСР. Зростання чисельності низових колективів упродовж року становило 124,8 %: на початку року їх було 511, а наприкінці вже 923. Зокрема, у Вінницькій обл. кількість низових колективів зростає з 13 до 39; у Львівській — із 18 до 24; у Дніпропетровській — із 45 до 95; у Київській обл. — із 39 до 70; по м. Києву — з 24 до 47 тощо [11]. Залучення нових членів до товариства проходило переважно за рахунок організації нових рад та нових низових колективів при промкооперації*, а також створення секцій у навчальних закладах. У такий спосіб до кінця року кількість членів товариства “Спартак” досягла 27 286 осіб, із них: чоловіків 13 677, жінок — 13 609 [12]. Найчисельнішими були обласні організації Сумської

*До речі, назва фанатів футбольної команди “Спартак” Москва — “м'ясні, м'ясо” — викликана на лише кольоровою гамою цього клубу (біле з червоним), а й пам'яттю про те, що колись ця команда представляла торговельну сферу. На жаль, сьогодні більшість фанатів цього вже не знають.

обл. — 2825 членів, Дніпропетровської — 2280, Харківської — 1955, Київської — 1790, Кіровоградської обл. — 1633, м. Києва — 1700 членів. Найменшими залишалися організації західних областей, проте і населення в них було менше, порівняно з центральними чи східними областями, і спартаківських традицій там не було. При цьому ми не говоримо, що все було добре, всі чудово працювали і не було проблем. У звіті Центральної рада товариства зазначає, що Волинська, Ворошиловградська, Полтавська облради свою роботу виконували погано, обмеживши її лише обласними центрами, а в Дрогобицькій та Ізмаїльській областях (ці області проіснують до першої половини 1950-х років) спостерігалось навіть зменшення кількості низових фізкультурних колективів.

Характерною ознакою повоєнних років буде проведення на честь тих чи інших святкових дат різноманітних агітаційних заходів, зокрема і спортивних (а, можливо, і найперше); проведення соціалістичних змагань, парадів тощо. У 1946 р. "червоними датами календаря" були вибори до Верховної Ради СРСР та УРСР, святкування 28 річниці Радянської Армії, Дня Сталінської конституції, 1 Травня, Дня Перемоги, Дня фізкультурника (звертаємо увагу, що всі ці святкові дні були робочими — жодних вихідних не надавалось). На честь виборів проводили фізкультурні паради, показові виступи спортсменів, зіркові естафети (учасники бігли, їхали на лижах, ковзанах і велосипедах, йшли пішими переходами) тощо. Від спартаківців у зірковій естафеті брали участь 12 обласних організацій, які стартували між 20 і 25 січня. У м. Києві естафета стартувала 5 лютого 1946 р. із масових мітингів, на яких "...фізкультурникам вручалися рапорти від артилей, у яких останні звітували про виконання своїх робочих планів, про стан фізкультурної роботи". Протяжність усіх 84 маршрутів естафети становила 5736 км, які долали 433 спартаківські команди, що нараховували 1925 учасників [13].

На честь Дня фізкультурника в спортивно-масових заходах по всій Україні брали участь 217 тис. фізкультурників (!) — і це в умовах повоєнної розрухи, тотального дефіциту інвентарю й продуктів харчування. У Києві у фізкультурному параді, що проходив на стадіоні ім. Хрущова, було задіяно 20 тис. учасників [14]. А на честь 28 річниці Радянської Армії в Білій Церкві, Богуславі та Василькові (Київська обл.) спартаківці провели показові виступи майстрів штанги і гімнастів [15]. Окрім таких політичних свят у 1946 р. ДСТ "Спартак" відзначало 11-річчя свого створення та 25-річчя Промкооперації, на честь яких пройшли змагання з різних видів спорту.

На фоні спартаківських результатів по-іншому бачиться ситуація в Україні загалом. У звіті Республіканського комітету за 1946 р. зазначається, що в більшості ДСТ (не зважаючи на об'єднання ряду товариств) організаційна робота знаходиться на низькому рівні. Багато фізкультурних колективів існують лише формально, у багатьох регулярна навчально-спортивна робота відсутня, колективи організаційно не зміцнені. Із 38 існуючих в УРСР добровільних спортивних товариств половина об'єднує менше 40 низових колективів [16]. Досить промовистий факт, що повніше випукує поступальну роботу товариства "Спартак" упродовж перших повоєнних років.

На такому фоні варто звернути увагу на кадровий потенціал товариства, оскільки питання наявності фахівців фізкультурної сфери аж до середини ХХ ст. залишалося дуже актуальним. В апараті Української ради "Спартака" працювали 359 штатних співробітників, із яких 152 — інструктори фізкультури, 58 — тренерів, із яких 6 ЗМС. Вищу фізкультурну освіту мали 18 осіб (із них 7 інструкторів і 2 тренери), середню фізкультурну освіту мали 46 осіб, інші були випускниками Вищої школи тренерів (19 осіб), проте більшість закінчували лише кількомісячні курси [17]. Для порівняння, у системі освіти в усій Вінницькій області працювали 12 осіб із вищою фізкультурною освітою, у Закарпатській та Чернівецькій — по 8; К.-Подільській — 3, Тернопільській, Ровенській, Волинській, Ізмаїльській, Дрогобицькій — по 3—5 фахівців із фізичної культури [18]. Зрозуміло, що такий стан справ зі спеціалістами негативно відбивався на фізкультурній роботі.

У результаті проведеної роботи з ремонту та відновлення спартаківських спортивних баз упродовж 1946 р. було введено в експлуатацію: Республіканський важкоатлетичний клуб у м. Києві, водна станція у м. Дніпропетровську, спортивні зали у містах Житомир, Кривий Ріг, Черкаси, Луцьк, Рівне, Львів, Одеса. Організаціям товариства вдалося повернути спортивні приміщення, що використовувалися не за призначенням, зокрема: спортивні зали у містах Вінниця, Прилуки, Сквирка, Біла Церква, Умань; будинок облради у м. Полтаві; стадіони у містах Дрогобичі, Тернополі, Старобільську. На цей момент звертаємо увагу тому, що в умовах повоєнної розрухи жодна установа не хотіла повертати зайнятих приміщень і цей процес вимагав докладання надзвичайних зусиль, уміння знаходити спільну мову з партійними та господарськими суб'єктами тощо. Саме наявність спортивних приміщень уможлилювала розширення фізкультурної роботи. А те, що вона проводилася якнайкраще покажуть наступні абзаци.

У спортивних секціях ДСТ "Спартак" займалися 27 158 фізкультурників. Найбільш популяр-

ними в цей час були гімнастика, волейбол, футбол, баскетбол, що культивувалися в усіх обласних радах. Футбольні команди організовувалися не лише в обласних центрах, а й у районах. Лише в першості УРСР у 1946 р. із 36 команд-учасниць 11 репрезентували товариство "Спартак". Переможцем указаних змагань стала спартаківська команда м. Ужгорода. Натомість у розіграші першості Укоопромради з футболу взяли участь 19 команд, переможцем серед яких стала команда Львівської облради [19].

Детальніше уявлення про культивовані "Спартак" види спорту дасть таблиця 1.

Як бачимо, такі види спорту, як боротьба, веслування, вітрильний і стрілецький спорт, велосипедний спорт не отримали масового розвитку, оскільки їх культивация пов'язана з наявністю необхідного інвентарю, якого не було, або ж він був дуже дорогим.

На прикладі фізичної культури ми чітко бачимо послідовність пріоритетів у тоталітарній державі. Більше того, влада розуміла ненормальність такого стану справ тому, що продовжувала активно годувати народ гаслами про "турботу партії та уряду" про ... — необхідне вписати. Опосередкованим підтвердженням цього висновку може слугувати цікавий, на наш погляд, документ. У республіканському комітеті 27–28 грудня 1948 р. проходила чергова нарада, на якій обговорювали проблеми фізкультурної сфери та шляхи їх подолання. Звичайно ж була "конструктивна критика" і "самокритика". Проте "...поряд із цим, на нараді мав місце неправильний виступ керівника міського комітету фізичної культури і спорту м. Сталіно. Прагнучи пояснити недоліки в своїй роботі низкою об'єктивних причин, він намагався стверджувати, що партія і радянські органи абсолютно не надають ніякої допомоги фізкультурним органам. Його виступ був пронизаний споживачькими настроями (!!! — виділено нами — Ю.Т.)"

[21]. Один чесний керівник сказав відкрито те, що бачили всі — держава не зацікавлена у поступі фізкультури, у зростанні спортивних результатів. Фізкультурна активність виступала одним із засобів контролю за людьми: зранку і до вечора вони були під наглядом на роботі, а після роботи — "кабы чего не вышло" — у фізкультурних колективах. Навіть якщо б вони там нічого не робили (через відсутність інвентарю) — вони були на очах, під контролем, і цього було достатньо для комуністичної влади. Тоталітарна система докладала всіх зусиль, аби людина якомога менше часу залишалася сама, коли б вона могла аналізувати ситуацію, займатися рефлексією свого буття.

За таких умов здобутки "Спартак" видаються ще більш значущими. Чого варта лише організація змагань, які провело товариство впродовж 1946 р.:

- внутрішньоартільних — 263, з кількістю учасників — 5770 осіб;
- міжартільних — 375, — 8937 осіб;
- міжрайонних — 40, — 965 осіб;
- міських — 76, — 2006 осіб;
- обласних — 27, — 695 осіб;
- республіканських — 6, — 434 особи.

Загалом — 787 змагань під егідою ДСТ, в яких взяли участь 18 807 осіб. Члени товариства брали участь ще й у тих змаганнях, що організовувалися Республіканським комітетом у справах фізичної культури, а таких за рік пройшло 1515 [22]. Навіть із вихідних позицій сьогодення вказані цифри не можуть залишити байдужими — чи не щоденно проходило по кілька спортивних заходів. І це на фоні, укотре наголошую, розрухи, товарного дефіциту, чергового голоду!

Аналізуючи спартаківські змагання, зазначимо, що проводилися вони переважно з волейболу (287 змагань різного рівня), легкої атлетики (168), ш/шахів (107), футболу (71), плавання (31), гімнастики (28) [23]. Невелика кількість

Таблиця 1 — Види спорту, культивовані ДСТ "Спартак"

	Авто/мото	Бокс	Волейбол	Велоспорт	Боротьба	Гімнастика	Баскетбол	Легка атлетика
Постійно займалися	99	666	3811	303	291	2543	1077	4657
I розряд	2	15	7	4	14	7	1	11
II розряд	—	21	46	6	15	21	55	79
III розряд	20	107	172	20	46	115	120	526
МС	—	4	1	2	14	4	—	4

	Футбол	Ш/шахи	Важка атлетика	Лижі	Плавання	Хокей	Альпінізм	Стрілецький спорт
Постійно займалися	2455	3260	323	2948	1571	277	36	394
I розряд	38	17	7	4	5	—	—	4
II розряд	82	25	10	9	15	11	—	2
III розряд	274	214	21	68	110	—	—	10
МС	—	2	9	1	1	—	1	1

Усього МС 38 — осіб, ЗМС — 6 [20].

змагань обласного та республіканського рівнів пояснюється відсутністю продовольчих лімітів на харчування учасників змагань — саме наприкінці року значну частину України охопив голод. Тому в 1946 р. вдалося провести лише першість Української ради “Спартак” з важкої атлетики, боротьби, боксу, кубок Укоопромради з футболу та матчеві зустрічі чотирьох міст із баскетболу і п’яти міст із легкої атлетики.

Наприкінці 1945 р. (Постанова СНК УРСР від 10 листопада) було прийнято рішення про організацію в структурі товариства “Спартак” 10 дитячих спортивних шкіл. Упродовж наступного року, доклавши значних зусиль до їхнього кадрового забезпечення, вдалося відкрити 8 спартаківських дитячих спортивних шкіл у Києві, Дніпропетровську, Львові, Одесі, Сталіно, Харкові, Херсоні, Чернівцях. У них займалися 1345 дітей, із них 440 — дівчат (табл. 2).

Як бачимо, ситуація з тренерськими кадрами відбиває загальну тенденцію по Радянському Союзу — брак спеціалістів із фаховою фізкультурною освітою. Так, у Львівській спортшколі штатних тренерів не було взагалі, а заняття проводили тренери-почасовики, які не забезпечували необхідного розгортання роботи. Великою проблемою була відсутність дитячого спортивного інвентарю, навчальних програм, а в деяких областях — навіть необхідних приміщень і баз підготовки.

Загалом у всіх спартаківських школах культивували 12 видів спорту. Найчисельнішими були секції з легкої атлетики, баскетболу, футболу, боксу, різних видів боротьби, що розвивалися в усіх містах, а плаванням займалися лише у Києві та Львові (хоча у Харкові був зимовий басейн), веслуванням — тільки у Дніпропетровську, фехтуванням — у Харкові [24]. Проте робота з дітьми не обмежувалася спортивними школами. Товариство “Спартак” шефтувало ще й над 72 загальноосвітніми школами, де в 15 спортивних секціях займалися 4695 школярів. Відтак, упродовж року серед шкільної молоді спартаківці провели 161 спортивний захід. Найкраще ця робота була поставлена у Київській, Одеській, Чернігівській, Запорізькій, Вінницькій, Сумській областях та м. Києві. Ворошиловградська облрала роботою з дітьми взагалі не займалася.

Значний вплив на розвиток важкої атлетики справило відкриття Уккратою товариства “Спартак” Республіканського важкоатлетичного спортивного клубу. На кінець року там постійно займалися спортом 238 чоловік. Усі члени клубу платили членські внески: спочатку це 2 карбованці на місяць, а починаючи з другого півріччя, плата зросла до 5 карбованців. Окрім важкої атлетики там культивували греко-римську та вільно-американську боротьбу, бокс. У кожному виді існували збірні команди клубу, дитячі групи — усього таких було 10. Заняття проводили по 2—3 рази на тиждень у вечірній час. Фактично відразу члени клубу включилися у змагальний процес — в особистих першостях СРСР 1946 р. з боротьби, боксу та важкої атлетики 10 спартаківців (із 15 членів клубу, які брали участь у змаганнях) зайняли місця не нижче третього. Більше того, майстер спорту Трубочанінов виборов звання чемпіона СРСР із греко-римської боротьби у напівсередній вазі, а вихованець клубу Іван Абрамов став чемпіоном СРСР з боксу серед юнаків [25].

Із липня 1946 р. у структурі ДСТ “Спартак” розпочали роботу підприємства з виготовлення спортивного інвентарю, як для потреб самого товариства, так і для всіх фізкультурних організацій УРСР: у Дніпропетровську — майстерня займалася виготовленням спортивного взуття; на Київському виробничому комбінаті три цехи — взуттєвий, швейний і трикотажний — освоювали спортивний інвентар. Мусимо відмітити, що якість продукції була ще низькою.

Висновки. Упродовж перших повоєнних років товариство “Спартак” досить швидко відновлює свою структуру (на противагу багатьом іншим спортивним товариствам); організовує змагання, залучаючи до них велику кількість фізкультурників; намагається якомога повніше розгорнути свою роботу, не обмежуючись тільки спортивною сферою. Прагнучи уможливити реалізацію людьми своїх інтересів, спартаківці робили все від них залежне, навіть більше, аби діти та молодь реалізували себе у спорті. Натомість, держава у ці роки ангажувала себе у фізкультурно-спортивний простір майже винятково через демагогічні заклики та гасла. Результати діяльності потужної еко-

Таблиця 2 — Якісний склад дитячих спортивних шкіл

	Київ	Дніпропетровськ	Львів	Харків	Одеса	Сталіно	Херсон	Чернівці	Разом
Всього учнів/дівчат	290/66	122/	129/	99/	204/	283/	102/	116/	1345/
		—	93	34	52	119	50	26	440
Тренерів:	8	4	—	5	5	3	5	4	34
із середньою освітою	6	4	—	—	3	1	2	1	17
із вищою освітою	2	—	—	3	2	2	—	3	12

номічної машини тоталітарної системи практично не присутні у спорті.

Перспективи подальших досліджень. З огляду на те, що все більше науковців звертатиметься до такої цікавої, багатогранної й малодослід-

женої теми як історія спорту, спортивних організацій тощо, обов'язково переглядатиметься ряд, колись здавалося б непорушних істин, створюючи об'єктивну картину радянського повсякдення і місця в ньому фізичної культури.

Література

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі — ЦДАГОУ). — Ф.1. Оп.83. Спр.22. Ар.19
2. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.83. Спр.22. Ар.82
3. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.83. Спр.22. Ар.109
4. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.83. Спр.22. Ар.111
5. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.83. Спр.22. Ар.115
6. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.83. Спр.23. Ар.5, 17
7. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.9. Спр.156. Ар.52
8. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.9. Спр.156. Ар.48
9. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.9. Спр.158. Ар.77
10. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.4
11. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.6,7
12. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.102
13. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.18,19
14. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.9. Спр.158. Ар.28
15. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.20
16. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.9. Спр.158. Ар.11,12
17. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.102зв
18. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.83. Спр.131. Ар.27-28
19. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.60-61
20. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.102-102зв
21. ЦДАГОУ — Ф.1. Оп.30. Спр.1417. Ар.4-5
22. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.68
23. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.71
24. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.80
25. ЦДАГОУ — Ф.7. Оп.2. Спр.314. Ар.88-89

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ

Надійшла 07.05.2010